

In our research we start from the point that analysis of the text should be a general thinking aloud of a teacher and pupils that later would become the basis for development of the necessity to investigate and analyze the text, to ask and retell. The sense and structural analysis of the text is universal as it awakens reading and cognitive interests of junior pupils that is important in searching and discovering of the new knowledge.

In order to provide the formation of junior pupils' skills to analyze the text in conditions of heuristic learning, a teacher has to refuse the passive learning practice and instead of it use the methods of heuristic active learning based on the self-dependent cognitive activities, individual pupils' experience and take into account their psychophysiological peculiarities and asking activity.

Correctly chosen creative assignments at the reading lessons improve the quality of heuristic skills, develop mental abilities that encourage junior pupils to comprehend and re-comprehend the text.

Key words: *sense and structural analysis, heuristic learning, active forms of studying, creative tasks, heuristic dialogue, dialogue co-working, asking activity, self-realization, educational product.*

УДК 81:316.77+372.881

М. О. Кушніров

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МЕТОДИЧНІ ПОГЛЯДИ НА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ

Мета статті – розглянути погляди вчених-методистів на формування в учнів лінгвосоціокультурної компетентності й компетентностей в читанні, в техніці читання. Були використані такі методи дослідження: вивчення державних освітніх документів, навчальних програм, аналіз наукових праць, методичних рекомендацій, підручників і посібників. О. Квасова рекомендує здійснювати навчання учнів читанню на основі автентичних текстів. Ці тексти мають перевагу, оскільки є зразками реальної комунікації. Кращим зразком автентичного тексту вважають публіцистичний текст. Поєднання формування лінгвосоціокультурної компетентності та компетентності в читанні є результативним і невід'ємним у процесі навчання іноземних мов.

Ключові слова: *лінгвосоціокультурна компетентність, компетентність у читанні, компетентність у техніці читання, автентичний текст, публіцистичний текст, міжкультурна комунікативна компетентність, мовленнєва компетентність, іншомовна комунікативна компетентність.*

Постановка проблеми. Для забезпечення мобільності й конкурентоздатності в умовах переходу до «інформаційного суспільства» потрібні нові професійні й особистісні якості, і життєво необхідним стає володіння іноземними мовами. Практичною метою навчання іноземних мов у школі є формування іншомовної комунікативної компетентності [1; 2]. Лінгвосоціокультурна компетентність і компетентність у читанні, яка у свою чергу входить до мовленнєвої компетентності, є складовими іншомовної комунікативної компетентності. Проблема формування лінгвосоціокультурної компетентності є актуальною у сфері методики навчання іноземних мов.

Аналіз актуальних досліджень. Питання формування лінгвосоціокультурної компетентності досліджують такі вчені, як Л. Черноватий, В. Сафонова, В. Фурманова, С. Сомова, Ф. Кебекова та інші. Л. Черноватий досліджує соціолінгвістичні особливості англомовних текстів в аспекті перекладацької діяльності [12]. В. Фурманова вивчає питання формування міжкультурної компетентності [11].

Безперечно, одним із завдань сучасної мовної освіти є формування соціокультурної та соціолінгвістичної компетентності. Формування лінгвосоціокультурної компетентності в межах навчальної програми не є окремим процесом. Воно відбувається впродовж оволодіння учнями всіма мовленнєвими і мовними компетентностями.

Цінною працею є підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів «Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика» (автори Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін., за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої). Книга знайомить з основами формування мовних і мовленнєвих, лінгвосоціокультурної та навчально-стратегічної компетентностей на засадах компетентнісного, комунікативного, культурологічного, рефлексивного та професійно орієнтованого підходів; показує шляхи реалізації інтегрованого навчання іноземних мов і культур. Зокрема, визначені цілі, етапи й засоби формування лінгвосоціокультурної компетентності, надані рекомендації щодо контролю рівня її сформованості.

Результативним є об'єднане формування лінгвосоціокультурної компетентності та компетентності в читанні. О. Квасова вважає, що навчання учнів читання рекомендується здійснювати на основі автентичних текстів [7, 14].

Мета статті – розглянути погляди методистів на формування в учнів лінгвосоціокультурної компетентності й компетентності в читанні.

Методи дослідження: вивчення державних освітніх документів, навчальних програм, аналіз наукових праць, методичних рекомендацій, підручників і посібників.

Виклад основного матеріалу. У методиці навчання іноземних мов ідеться про взаємопов'язане формування міжкультурної та іншомовної комунікативної компетентностей, тобто про міжкультурну комунікативну компетентність. Міжкультурна компетентність – це володіння комплексом комунікативно релевантних знань як про рідну, так і про інші культури; вміння адекватно використовувати ці знання під час контактів і взаємодії з представниками інших культур. Іншомовна комунікативна компетентність – здатність успішно вирішувати завдання взаємодії та взаєморозуміння з носіями мови, що вивчається, у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування [8, 36].

Міжкультурна комунікативна компетентність – здатність особистості успішно й адекватно спілкуватися іноземною мовою в ситуаціях

міжкультурного спілкування різних типів і видів з урахуванням основних зовнішніх соціокультурних і внутрішніх ситуативних факторів [5].

Сучасні методисти розглядають іншомовну комунікативну компетентність як єдність, що має декілька складових, тобто компетентностей (субкомпетентностей): мовленнєві; лінгвосоціокультурну; мовні, або лінгвістичні (фонетичну, лексичну, граматичну, компетентність у техніці читання і письма) і навчально-стратегічну [3; 8; 9].

Лінгвосоціокультурна компетентність – здатність і готовність особистості до іншомовного міжкультурного спілкування. Ця компетентність утворюється динамічною взаємодією сформованих соціолінгвістичної, соціокультурної та соціальної компетентностей. Соціолінгвістична компетентність – це здатність особистості вибирати, використовувати й розуміти мовні та мовленнєві засоби іншомовного спілкування з національно-культурною семантикою відповідно до контексту, ситуації і стилю спілкування. Соціокультурна компетентність – це здатність особистості набувати різноманітних культурологічних, (лінгвокраїнознавчих, соціокультурних і міжкультурних знань і користуватися ними для досягнення своїх цілей в іншомовному спілкуванні. Соціальна компетентність – це здатність особистості вступати в комунікативні стосунки з представниками інших країн у певних ситуаціях (орієнтуватися в цих ситуаціях, керувати ними, вирішуючи можливі непорозуміння) [8].

Формування лінгвосоціокультурної компетентності в учнів розпочинається в початковій школі, продовжується в основній і старшій школах. Оскільки лінгвосоціокультурна компетентність є складовою іншомовної комунікативної компетентності, а, отже, і складовою кожної мовленнєвої і мовної компетентностей, то її формування відбувається інтегровано і комплексно з формуванням цих компетентностей. Вітчизняні вчені розробили методику інтегрованого формування лінгвосоціокультурної компетентності й мовних компетентностей, інтегрованого формування лінгвосоціокультурної компетентності й мовленнєвих компетентностей.

Зазначимо, що в процесі формування лексичної компетентності відбувається, насамперед, отримання учнями соціолінгвістичних знань і формування навичок розуміння і вживання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою різних рівнів. Робота над граматичною компетентністю передбачає використання контексту й ситуацій для подачі нових граматичних структур і для автоматизації мовленнєвих дій із ними. Учитель на обох етапах роботи повинен запропонувати учням максимально можливі автентичні контексти і ситуації, у яких та чи інша структура використана з урахуванням національно-культурних особливостей. У процесі формування фонетичної компетентності доцільно використовувати для фонетичної зарядки прислів'я, приказки, римування, коротенькі вірші [8].

Компетентність у техніці читання – це здатність людини до сприймання і коректного артикуляційного та інтонаційного декодування графічних знаків і письмових повідомлень, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і мовної усвідомленості [8].

Для формування компетентності в техніці читання застосовують такі методи: алфавітний, звуковий (фонетичний), метод цілих слів/речень/тексту, звуковий аналітико-синтетичний метод, метод навчання техніки читання в опорі на ключові слова і правила читання.

Фахівці відзначають, що процес формування компетентності в техніці читання іноземною мовою ускладнюється певними труднощами, зумовленими трьома групами факторів: індивідуальними особливостями учнів; іноземною мовою, що вивчається; умовами навчання: учителем, технологією навчання й навчальними матеріалами.

На початковому етапі формування компетентності в техніці читання основною формою читання є читання вголос, на основі якого відбувається подальше навчання читання про себе/мовчки. Методисти (Рогова Г. та ін.) умовно виділяють два періоди в навчанні читання вголос – дотекстовий і текстовий. Мета дотекстового періоду – засвоєння первинної матерії, тобто графіки нової (іноземної) мови, оволодіння буквено-звуковими зв'язками, читання окремих слів, словосполучень, простих речень. Учені підкреслюють: важливим завданням цього періоду є розвиток навичок правильного озвучування слів та інтонаційного оформлення речень з точки зору їх логічного членування. Безумовно, читання вголос допомагає зміцнити вимовний аспект, який є спільним для всіх видів мовленнєвої діяльності. У текстовий період відбувається читання простих, але зв'язних текстів; метою є навчити учнів одночасно сприймати й розуміти зміст тексту, не відволікаючи уваги на технічний бік читання. Методистами розроблено систему вправ і завдань для формування компетентності в техніці читання. Наступним етапом роботи стає читання текстів з метою одержання необхідної чи бажаної інформації, досягнення визначеного програмою рівня розуміння змісту текстів [8].

Учені констатують, що більше можливостей для формування й удосконалення лінгвосоціокультурної компетентності дає робота над мовленнєвими компетентностями.

Іншомовна мовленнєва компетентність – це здатність до реалізації різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма та перекладу/медіації) в життєво важливих для певного віку сферах і ситуаціях спілкування. Таким чином, іншомовна мовленнєва компетентність включає низку мовленнєвих компетентностей: в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі та перекладі/медіації [8].

Як відомо, читання – це рецептивний вид мовленнєвої діяльності, спрямований на сприйняття та розуміння писемного тексту. Читання

забезпечує писемну форму спілкування та є складовою комунікативної діяльності людини.

Психологи виділяють два рівні розуміння тексту: мовний і смисловий. Якщо йдеться про розуміння іншомовних текстів, мовний рівень розуміння забезпечується комплексом навичок, які складають техніку читання, а також лексичними і граматичними навичками читання, що містять у собі розпізнавання значень слів, форм слова, зв'язків між словами тощо [10].

Компетентність у читанні – здатність читати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах опосередкованого спілкування. Складовими компетентності в читанні є вміння, навички, знання, а також комунікативні здібності, а саме – здібності до читання [8, 370].

Для формування компетентності в читанні в загальноосвітніх навчальних закладах використовуються автентичні, напівавтентичні й ускладнені (навчальні) тексти. Перевагою автентичних текстів вважають те, що вони є зразками реальної комунікації. «Автентичний текст – усний або письмовий текст, який є реальним продуктом мовленнєвої діяльності носія мови і не адаптований до потреб учнів з урахуванням їхнього рівня володіння мовою» [8, 104].

За Гез Н. та Гальсковою Н. виділяють такі типи автентичних текстів:

– художні: пісні, казки, розповіді, новели, комікси, драматичні твори, загадки, вірші, сценарії, п'єси;

– прагматичні (регламентують повсякденне спілкування): телефонні розмови, рецепти, інструкції, етикетки, листи, телеграми, короткі біографії, факси, реклама, повідомлення, розклад, білети, програми телепередач;

– публіцистичні: короткі репортажі, статті (газетні), науково-популярні статті, інтерв'ю [4].

Робота над автентичним художнім текстом відбувається у три етапи: дотекстовий, текстовий і післятекстовий. Перший, дотекстовий етап сприяє введенню школярів у світ художнього тексту. На цьому етапі дуже важливо викликати інтерес учнів до читання тексту. З цією метою В. Карташова і Є. Ісаєв пропонують провести презентацію тексту, надати відомості з обговорюваної проблеми. Дотекстовий етап дозволяє активізувати фонові знання учнів, пов'язані з культурою народу країни виучуваної мови, з політикою, реаліями географічного, історичного та іншого характеру. Процес читання й розуміння можна розглядати як постійний діалог читача й автора. «Читач висуває гіпотези, намагається знайти в тексті їх підтвердження чи спростування, а також відповіді на питання, що виникають у процесі читання». Треба проаналізувати заголовок тексту. Перед першим прочитанням тексту вчені радять зняти мовні труднощі. Робота з лексичною одиницею, на думку науковців, сприяє розвитку лексичної креативності й рефлексії. Важливі вправи аналітичного характеру, які дозволяють виробити вміння аналізувати значення слова,

визначати його смисл у конкретному контексті. Методисти надають великого значення вправам на словотвір, включення лексичної одиниці в тематичні ряди, асоціативні пари, синонімічні й антонімічні ряди [6, 21–22].

На другому етапі, читанні, перед учнями ставиться задача: зрозуміти текст, не звертаючись до словника чи будь-якого іншого інформаційного джерела, уточнити сферу комунікації (наприклад, наукову, художню), характер тексту, а також основну композиційно-мовленнєву форму (опис, роздум, розповідь). Після читання здійснюється контроль прочитаного. На цьому етапі учням слід виділити ключові слова, визначити так звані «сміслові віхи тексту» для уточнення й розгортання теми тексту; виявити, як розгортається зміст тексту, у якій послідовності вибудовані часові факти, встановити причинно-наслідкові зв'язки. Це дозволяє розкрити композицію тексту з метою одержання основної фактологічної й оціночної інформації.

На післятекстовому етапі досягається достатньо глибоке усвідомлення змісту тексту, його повне включення в більш широкий культурний контекст. Змістова база тексту слугує основою для розвитку вмінь у говорінні. Науковці пропонують провести третій етап у вигляді узагальнюючої дискусії, яку вчитель направляє за допомогою спеціальних питань, що допомагають підтвердити, скоректувати чи спростувати початкові гіпотези стосовно проблеми, дати оцінку тексту. На даному етапі велику роль відводять обговоренню можливих інтерпретацій тексту, асоціацій, які він породжує, задумок і поглядів автора, а також проблем, що порушено в тексті [6].

Кращим зразком автентичного тексту, з точки зору його інформаційно-культурної та лінгвокраїнознавчої репрезентативності, є публіцистичний текст. Публіцистичні тексти містять значну кількість слів, що відображають національні реалії, культурні особливості, а також соціально-політичні явища різних країн. Читання та правильне розуміння таких текстів вимагає від учнів знання відповідних слів-реалій, фонові лексики та наявності фонових знань. Учитель, у свою чергу, має правильно добрати вправи на подолання труднощів, пов'язаних із читанням текстів, що містять лексичні одиниці з національно-культурною семантикою. Особливо це стосується дотекстового й текстового етапів роботи.

Спираючись на матеріали, пропоновані сучасними іншомовними інформаційними виданнями, можна одночасно вирішувати завдання формування як мовленнєвої компетентності в читанні, так і лінгвосоціокультурної компетентності. Поєднання навчання читання та формування міжкультурної компетентності дозволяє одночасно вирішувати різні завдання. Такий підхід забезпечує втілення комунікативної, освітньої, виховної та розвивальної цілей навчання іноземних мов у школі.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, поєднання формування лінгвосоціокультурної компетентності та компетентностей у читанні є результативним і невід'ємним у процесі

навчання іноземних мов. Проблема формування лінгвосоціокультурної компетентності в учнів і компетентності в читанні залишається актуальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua.
3. Бориско Н. Ф. Формирование профессионально ориентированной коммуникативной компетенции на практических занятиях по иностранному языку или СКОЛЬКО МЕТОДИКИ НУЖНО БУДУЩЕМУ УЧИТЕЛЮ? / Н. Ф. Бориско // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 3–11.
4. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие [для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : Изд. центр «Академия», 2009. – 336 с.
5. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова. – СПб. : Каро, 2005. – 352 с.
6. Карташова В. Н. Обучение чтению аутентичных текстов на уроке немецкого языка / В. Н. Карташова, Е. А. Исаев // Иностранные языки в школе. – 2013. – № 3. – С. 21–26.
7. Квасова О. Г. Як працювати з англomовною газетою у старших класах загальноосвітньої школи / О. Г. Квасова // Іноземні мови. – 2004. – № 2. – С. 13–17.
8. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
9. Ніколаєва С. Ю. Зміст навчання іноземних мов і культур у середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 3. – С. 3–11.
10. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С. К. Фоломкина. – М. : Высшая школа, 2005. – 255 с.
11. Фурманова В. П. Динамика развития межкультурной компетенции в преподавании иностранных языков в вузе / В. П. Фурманова // Материалы международной научно-практической конференции «Профессионально ориентированное обучение языку и переводу в вузе». Сборник научных трудов Чувашского государственного педагогического института. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2011. – С. 128–134.
12. Черноватий Л. М. Особливості англomовних галузевих текстів та зміст навчання майбутніх перекладачів / Л. М. Черноватий, О. Баганча, Ю. Таран // Мат-ли I Всеукр. наук.-практ. конф. «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції». – Київ : НАУ, 2008. – С. 190–195.

РЕЗЮМЕ

Кушниров М. А. Методические взгляды на формирование у учащихся лингвосоциокультурной компетентности и компетентности в чтении.

Цель статьи – рассмотреть взгляды учёных-методистов на формирование у учащихся лингвосоциокультурной компетентности и компетентностей в чтении, в технике чтения. Использовались такие методы исследования, как изучение государственных образовательных документов, учебных программ, анализ научных работ, методических рекомендаций, учебников и пособий. О. Квасова рекомендует обучать школьников чтению на основе аутентичных текстов. Эти тексты имеют преиму-

щество, потому что они являются образцами реальной коммуникации. Лучшим образцом аутентичного текста считается публицистический текст. Соединение формирования лингвосоциокультурной компетентности и компетентности в чтении является результативным и неотъемлемым в процессе обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетентность, компетентность в чтении, компетентность в технике чтения, аутентичный текст, публицистический текст, межкультурная коммуникативная компетентность, речевая компетентность, иноязычная коммуникативная компетентность.

SUMMARY

Kushnirov M. Methodological views on the formation of students' linguistic and sociocultural competence and competence in reading.

The aim of the article is to examine the views of scientists-methodologists on the formation of students' linguistic and sociocultural competence and competence in reading. The following research methods were applied: examination of the state educational documents, curricula, analysis of research works, practical recommendations, textbooks and manuals.

The issues of linguo-sociocultural competence formation are examined by such scholars as L. Chernovatii, V. Safonova, V. Furmanova, S. Somova, F. Kebekova and others. L. Chernovatii explores the sociolinguistic features of English texts in the aspect of translation activities. V. Furmanova studies the issues of formation of intercultural competence. Undoubtedly, one of the goals of modern language education is the formation of sociocultural and sociolinguistic competences. The formation of linguistic and sociocultural competence is not a separate process. It occurs within acquisition of all language and speech competences.

A useful work is a textbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities "Foreign languages and cultures teaching methods: theory and practice" (authors Bigich O.B., Borisko N.F., Boretskaya G.E., etc., under the general editorship of S.Y. Nikolaeva). The book introduces the basics of the formation of language, speech, linguistic and sociocultural competence and educational-strategic competencies based on competence, communicative, cultural, reflexive, and professionally oriented approaches; shows the way of implementation of integrated teaching of foreign languages and cultures. In particular, the goals, stages and means of formation of linguistic and sociocultural competence are defined; recommendations for the control of the level of its formation are given.

A. Kvasova recommends to teach reading using the authentic texts. Such texts have the advantage, as they are samples of real communication. A publicistic text is considered the best example of authentic text. The combination of the formation of linguistic and sociocultural competence and competence in reading is effective and integral component of the process of teaching foreign languages. Therefore, the problem of formation of the linguistic and sociocultural competence and competence in reading remains relevant.

Key words: linguistic and sociocultural competence, competence in reading, competence in reading technique, authentic text, publicistic text, intercultural communicative competence, speech competence, foreign language communicative competence.